

AZ ELSŐ KIRÁLYLÁTOGATÁS MAGYAR SZINIÉLŐADÁSON.

AMAGYAR Thália ritkán találkozott a magyar királlyal. Nem Thália kerülte ezt a találkozást.

1526 óta V. Ferdinánd, a gyermeklelkű és korlátoltságú király szólalt meg először magyarul. Nem tudott ezen a nyelven, de felolvasott egy trónbeszédet, mely magyarul volt megírva («*Meini Ungarn wer'n mi' net auslach'n*»). — Ez 1847-ben volt és ettől kezdve a kiegyezésig nem volt magyar szó magyar királyi ajkon. Ezek hát mit is kerestek volna magyar színházban? De meg ha Magyarországra tévedtek — német színházat pártoltak, nem magyart . . .

És 1820-ban — mégis volt magyar színielőadáson a magyar király. Ez a nagy dolog úgy esett, hogy nagyon le kellett ereszkedni a magyarsághoz és ki kellett mutatni azt, hogy jóllehet füttyül a magyar alkotmányra, amire esküt tett, ő azért mégis kegyes, jó atyja magyar alattvalóinak. Ezért a hadgyakorlatokat is Pest környékén tartották meg s ő maga is eljött Pestre és három hetet itt töltött, ünnepeltetve zajosan a *Vivatschreyer*-ek által . . . Egész Magyarország *Vivatschreyer* volt.

Ferenc király és neje szeptember 7-én érkeztek — s a gróf Károlyiak palotájában szálltak meg. Velük volt a trónörökös, a cambridgei és az egyik bajor herceg; a város tele volt nagyrangú, nagyrendű úrral.

A népet valósággal fascinálta az uralkodó látogatása «Minnyájan — írja az akkori *Magyar Kurir* — rendkívül való örömmézzel vannak eltelve és elragadtatva említik azon atyai szíves indulatot, 's azon szíveket bájoló leereszkedést, mellyel Fels. Urunk a' Deputatióknak tisztelő köszöntéseikre szokott szólni».

Az emberek százai álltak «a' gróf Károlyi Familia palotája előtt Ó Felségek eránt való tiszteletből és szeretete vágyódásának kijelentéséül 's a' temérdek sokaság mindenütt követi szemmel és szívvel a' Nemzetek javára született Felségeket . . .», bár hallható akkor olyan hang is a józanabbul látók felől, hogy voltaképen «az ő Felsége Dynastiájának ereje és állandósága a' Két Magyar Haza' bódogításától függ».

A pesti polgárok és a vármegyék szerte az országban tomboltak lojális boldogságukban, amiről gróf Dessewffy József, a kiváló főúr egy levelében azt írja: «A' Magyarok viselete Budán az egész nemzetet nevetségessé tette . . . A' Magyarok' viselete Budán káros és hazug hízeltetés volt, — mert meg-elégedést színlét és megsalta a' jó szívü, de nem messze látó, jámbor Fejedelmet . . .»

Ebben a hódolatviharban persze ki kellett mutatni minden hajlandóságot, ami csak tellett a jó Fejedelemtől s így történt, hogy az udvar-mester programm-pontul felvette a — *magyar színielőadást* is.

A felséges társaság kitüntette a magyar művészetet.

Szeptember 28-án volt az a színházi est, amelyen a kedvelt pesti városi

színház ragyogóan kivilágított nézőterén együtt volt a társaság, mely mint exotikumot nézte végig — a magyar színelőadást. Magyarul ki tudott volna közülök? A magyar királyi pár, a velük jött udvari méltóságok, az idegenből jött vendégek, sőt legtöbbször azoknak a magyaroknak, akik részben a felséges udvarhoz tartoztak, részben az udvari társaságot képezték, — nem tudtak azon a nyelven, amelyen az aktorok és az aktrixok a színpadon meg fognak szólalni. Majdnem mint a *Szentivnéji álom* udvaroncai *Pyramus és Thisbét*, a szörnyű víg tragédiát — úgy nézhették ezek az előkelő uraságok a mi színészeinket.

Valószínű, hogy a király hallhatott már arról, hogy a magyar színészet — minden felülről jött elgáncsolások ellenére is — erősödik, sőt erős s ha már a magyarságnak különösen a napoleoni hadjáratok idején kimutatott nagy hazafisága, királyhűsége jutalmazandó, meg kell azt is tenni, hogy egy este feláldozásával megnézzék egy magyar nemzeti játékot.

Akkor az ország legkitűnőbb színésztársasága Székesfejervárt játszott. A vármegye urai — hazafi lelkesedésből vagy úri passzióból — 1819-ben színtársulatot szerveztek, összehíván az ország legkitűnőbb aktorait. Ott volt Kántorné Engelhart Anna, akkora tragikai erősség, hogy egy berlini úr, látva tőle Sapphot, azt írta egy német lapban, hogy a nagy Schröter-Devrient aszszony semmivel sem jobb Sappho, mint ez a magyar művésznő. Ott volt Déryné, Horváth István, a világszép Balog Istvánné, a jeles Murányi-pár, Szilágyi Pál, Komlósyék s az akkor igen kedvelt Ifjú Nagy... És e fényes tehetségsoron kívül volt ott nagy, igen nagy lelkesedés, kötelelességérzet, ami aztán mindennél többet ér: szeretet a művészet iránt. Felsőbb intézkedésre ezt a *Székesfejervári Nemzeti Színjátszó Társaságot* hívták meg Pestre.

A városi színház, vagy hogy hivatalos nevén nevezzük *Kön. Städtisches Theater* akkori igazgatója, gróf Brunswick Ferenc persze készségesen átadta színházát erre az alkalomra. Megérkezvén a magyar társaság — egyenest odaállt a pompás színházépület bejárója elé. A Theatrom piaca — a mai Vörösmarty-tér — nem volt ehhez szokva, oda csak olykor-olykor vendégül gördülhetett a magyar Thespis kordélya, most a felséges kívánságra ez is megtörténhetett. Már 27-én játszották. Előadták: Szentjóni Szabó László háromfelvonásos nemzeti érzékenyjátékát, melynek címe is mutatja, hogy arra az ünnepi alkalomra való, amikor a király felséges személye itt van Pesten: *Mátyás király, vagy a nép szeretele jámbor fejedelmek jutalma*. A boldog alattvalók emelkedett érzelmekkel nézték végig ezt a jóérezelmű darabot, elgondolván, milyen nagy ünnepe is lesz másnap a magyar pallérozódásnak ebben a csarnokban.

Másnap pedig valóban lezajlott az első magyar igazi ünnepi előadás, Kisfaludy Károly ötfelvonásos drámáját adták: *A tatárok Magyar Országban* — négy felvonásban.

A körültekintő policia persze először jól átfésülte a darabot. Gondosan kitörült minden szót, amiben csak futó árnyéka volt is annak a lehetőségnek, hogy illoyális észjárással félre lehet érteni. A vendégek zöme persze nem értette a darabot, de azért mégis jó volt résen lenni a közjó eme első őrségének s — kellőképp meghúzva, javítva adták a darabot.

Az előadásról a Bécsben megjelenő *Magyar Kurir* például így ír:

A' játzó személyekben szép igyekezet tetzett ki 's a' Nézők is nyilván megmutatták, melly szeretettel és hívséggel viseltessék a' Magyar az ő Kegyelmes Királyához; mert minden arra néző mondásokat, mellyek számosak voltak, eleven tapsolásokkal követték. De Ő Tsászári Királyi

felsője is megmutatta, melly tisztelettel légyen a' M. Nemzethez és melly nagy figyelmetességgel viseltessék az ilyen közönséges Nemzeti Intézetekhez; mert a' Theátrumban tellyes nemzeti öltözetben, kalpagosan, övesen, paiástul¹ vett mentében méltóztatott megjelenni 's ez által serkentő példát adni Hazánk Nagyjainak mind az öltözet, mind a Nyelv kedvelésére. A játék előtt azon kedves ének «Tartsad Isten Királyunkat» énekeltetett el, 's a Felsőgek azt a' betsületet tették a' Nemzetnek, hogy a játékot végig megvárták, a' midőn a színes hódulást ezer meg ezer *Éljen* kiáltás tetézte.

Az e napra kiadott szinlap a következő volt:²

PESTEN

Ma Tsütörtökön September 28-dik napján 1820

A Székesfejérvári Nemzeti Színjátszó Társaság által elő adattatik:

A T A T Á R O K

Magyar Országban.

Eredeti Vitézi Játék 4 felvonásban. Irta Kisfaludi Kisfaludy Károly.

S z e m é l y e k :

Kajuk, tatárok fő- vezére ... .. Nagy Úr	Orbán, zászlós... .. Szilágyi Úr
Zelmira, leánya ... Balogné Ifj. Asz.	Orangzeb, egy tatár osztályvezető ... Demény Úr
Bebek Zsigmond	Kobut } kunok... Komlóssy Úr
Szadvárnak Ura Horváth Úr	Batu } ... Murányi Úr
Emelka a' leánya... Kántorné Ifj. Asz.	Tatár tiszt ... Györfi Úr
Himfy Elek, Zsig- mond nevelt fia Kőszeghy Úr	Magyar katona ... Király Úr
Bálint várhadnagy ifj. Nagy Úr	Tatár... .. Kárpentzky Úr
	Tatár népek. Szadvári katonaság.

A játék előtt el fog énekelteni azon esméretes Népének: Tartsa Isten Királyunkat.

Heute Donnerstag den 28. September 1820 wird im Königl. Städtischen Theater zu Pesth aufgeführt:

Die Tartaren in Ungarn.

Drama in 4 Akten.

Vor Anfang des Stückes wird das Volkslied gesungen: „Gott erhalte Franz“ u. s. w.
Alle Freibillets sind heute ungültig.

Bémenetel ára:

Egy Lóge az Első Emeletben és Párterben 8 fl. Egy Lóge a' Második Emeletben 6 fl. Egy Lóge a' 3-dik Emeletben 4 fl. Egy Zártszék a' Párterren 2 fl. Egy zártszék a' 2-dik Emeletben 2 fl. 20 kr. Egy Zártszék a' 3-dik Emeletben 45 kr. Párterre 1 fl. 20 kr. Második Emelet 1 fl. Harmadik Emelet 30 kr. Negyedik Emelet 18 kr.

Kezdeté 7-tedfélkor. Vége 9-tzedfélkor!

¹ A *Kurir* itt zárjelben hozzáteszi (pelinkára). Ez a szó nincs sem a *Nyelvtört. szótárban* sem a *Czuczor-Fogarasi*ban.

² A szinlap szövegét Bánóczy József: *Kisfaludy Károly* című monografiája az I. kötet 229. lapján közli, de az ehhez tartozó jegyzet, mely a kötet 308. lapján 62. szám alatt található, a szinlapról annyit mond, hogy kéziratban (M S.) van meg, de hogy ez a kézirat hol található, azt nem mondja.

Az ünnepi előadás leírása a *Kurir* október 17-iki számában jelent meg. Az a még soha álmodni sem mert megtiszteltetés : hogy a magyar színészetnek — ha nem is megértő, érdeme szerint megbecsülő, de ünneplő közönsége lett Ausztria császára, annyi főhercege, annyi udvari méltósága, sőt valószínűleg annyi aulikus hazakicsinylő magyar főura, akik eddig tüntetőleg kerülték a magyar színelőadásokat, a lelkesedésnek hatalmas árját szabadítá fel a magyar lelkekben. Nem tudta senki elfelejteni, hogy az uralkodó magyar köntösben jött a színházba és nem hagyta el páholyát addig, amíg Kajuk vezér Zsigmond teteme felett végig nem mondá a maga tirádáját :

... azon a helyen nyugodjék teteme, amelyet oly vitézül védett.

Sírköve legyen : örök dicsősége !

Nem tudták elfelejteni azt a harsogó «Éljen»-t, amely minduntalan feltört a király felé s azt a barátságos fejbólintást, amely köszönő válaszul ez ovációra visszainte. De a nemzeti büszkeség érzete dagasztá a kebleket, hogy a magyar király magyar színészekjátszotta magyar drámát láthatott, mely drámán ugyan «a különös alkalmatosság javasolhatott bár némi változtatásokat», de megróttá azt a túlbuzgó alakit, aki a darabot erre az estére úgy megnyirbálta, hogy sok helyen érthetlenné lett s e kiméletlen felmészárolás folytán maga Kisfaludy úr is alig ismerhetett munkájára. Zelmira jelleme teljesen megsemmisült, az alapeszme megváltozott s egyes jelenetek úgy elvesztek, hogy a kapcsolat sincs meg a cselekményben s az eredetileg 5 felvonásos dráma — most 4 szakaszossá lett.

Hát 'iszen, azok az urak, a kik tiszteletére *így* adódott a darab, nem bánták ezt nagyon s nekik *így* sem volt kevésbé érthető, mint amúgy lett volna, de hát mégis csak sérelem esett a magyar műzsán, amely sérelem valószínűleg úgy eshetett, hogy az Oberhoffmeisteramt kívánta, hogy az előadás «9-tzed-félkor» véget érjen s *így* kellett a kurtításokat belemerészkedni.

Az elrontott darabon aztán javítottak a játszók. *Kántorné* Emelkája remeke volt a színjátszásnak. A gyönyörű *Balogné* is megérdemelte a közönségtől a helybenhagyást, bár az ő szerepét alaposan elrontották erre az estére. *Horváth* is a «rövidítő úr»-nak köszönhette, ha valamiben nem volt kifogástalan a játéka. *Köszeghy* páthosát itt helyteleníti a bíráló, míg *Ij. Nagy* gondos játéka gyakorlott színészre vallott; *Tóth* játéka, különösen féktelenül hangos beszédje, pedig kezdőre. *Komlósnak* könnyűségét és sokoldalúságát dicséri, aki minden viszonyok közé beletalálja magát. *Murányi* pedig megmutatta, hogy a rövid szerep is nagy lehet. «*Szilágyi* ditséretet érdemel, kis rollja körében elég ügyesen zászlskodott».

A fejevári kitűnő társulat 1820. évi két pesti vendégszereplésének természetesen ez az este volt legkiemelkedőbb momentuma. A többi este a pallérozódásért volt, ez a nemzeti becsületért. A többinek a hatása befelé kellett hogy nyilvánuljon, ennek a hatása azonban felfelé és kifelé munkált. A sok hitellent, a sok kicsinyest, a sok gúnyolódót kellett meggyőzni, hogy nem egészen öt lusztrum alatt a mi színészetünk a bécsi udvari színház művészetének közelébe küzdé fel magát !

Rexa Dezső.